

KAPITEL 3 / CHAPTER 3³**FEATURES OF BANK LENDING POPULATION IN UKRAINE****DOI: 10.30890/2709-2313.2023-23-02-010****Вступ**

З початком війни банки зіткнулися зі збільшенням частки непрацюючих кредитів через низку проблем, головна з яких - значна частина населення втратила роботу або зменшилися доходи домогосподарств. Друга проблема стосується іпотечних платежів і втрати заставного майна внаслідок бойових дій. За даними НБУ [1], на початок серпня 2023 р. частка непрацюючих кредитів становила близько 30%.

Незважаючи на сьогоднішні воєнні реалії функціонування економіки, аналітики стримано оптимістично оцінюють перспективи банківського кредитування в Україні. За результатами першого кварталу 2023 року спостерігалось зростання попиту на корпоративні кредити, попит на позики домогосподарств також зростав. Банки пом'якшують вимоги кредитування для своїх клієнтів, чому сприяли висока ліквідність, платоспроможність позичальників та поліпшення очікувань загальної економічної активності у довоєнний період.

Кредити є важливим елементом грошово-кредитної політики, яку проводить центробанк задля підтримки стабільності грошової одиниці та розвитку економіки країни [2]. Сьогодні як ніколи актуальною є проблема удосконалення системи управління кредитуванням населення банками в Україні. Потрібно не тільки удосконалювати сам процес кредитування і розширювати види кредитних продуктів, але й розробити комплекс нових підходів щодо зростання довіри населення до банківських установ.

Дослідженням кредитуванням населення, реалізації кредитної політики банківськими установами України, аналізом стану та динаміки результатів кредитування фізичних осіб приділяють увагу багато науковців, зокрема: Доллан Е., Дзюблюк О., Лютий І., Зверяков М., Кабушкін С., Камінський А., Савлук М., Лагутія В. та багато інших. Питанням оцінки кредитоспроможності фізичних осіб приділена увага Мельникова О., Виговського В. Г., Андрушківа Т., Бордюга В,

³*Authors: Hanzhiuk Svitlana Mykhailivna*

Остафіля О. та ін. Незважаючи на достатні напрацювання науковців з даних питань, слід зауважити, що існує нагальна потреба в її подальшому опрацюванні та удосконаленні. Це обумовлено необхідністю постійного моніторингу ситуації на ринку банківського кредитування, оскільки управління банківською діяльністю в сфері надання послуг з кредитування населення зі зміною політико-економічної ситуації змінюється і постають нові виклики, які потребують вирішення.

3.1. Теоретичні аспекти банківського кредитування населення

Роздрібне кредитування є найпоширенішим видом банківської діяльності в розвинених країнах. Це забезпечує потреби населення, підвищує рівень та якість його життя, частково згладжує соціальний дисбаланс у суспільстві. Кредитування населення впливає на розвиток національної економіки, а саме сприяє формуванню платоспроможного попиту, що полегшує процес реалізації продуктів, прискорює надходження прибутків і надходжень до Державного бюджету країни. Цей вид кредиту є визначальним стимулом для інтенсифікації економічного розвитку.

У ринковій економіці роль кредиту проявляється в багатьох сферах. Кредит бере участь у регулюванні суспільного відтворення, впливає на структурування та формування відносин економічної системи, забезпечує інноваційний прогрес і підтримку науково-технічного процесу, а також є джерелом фінансування інвестицій [3].

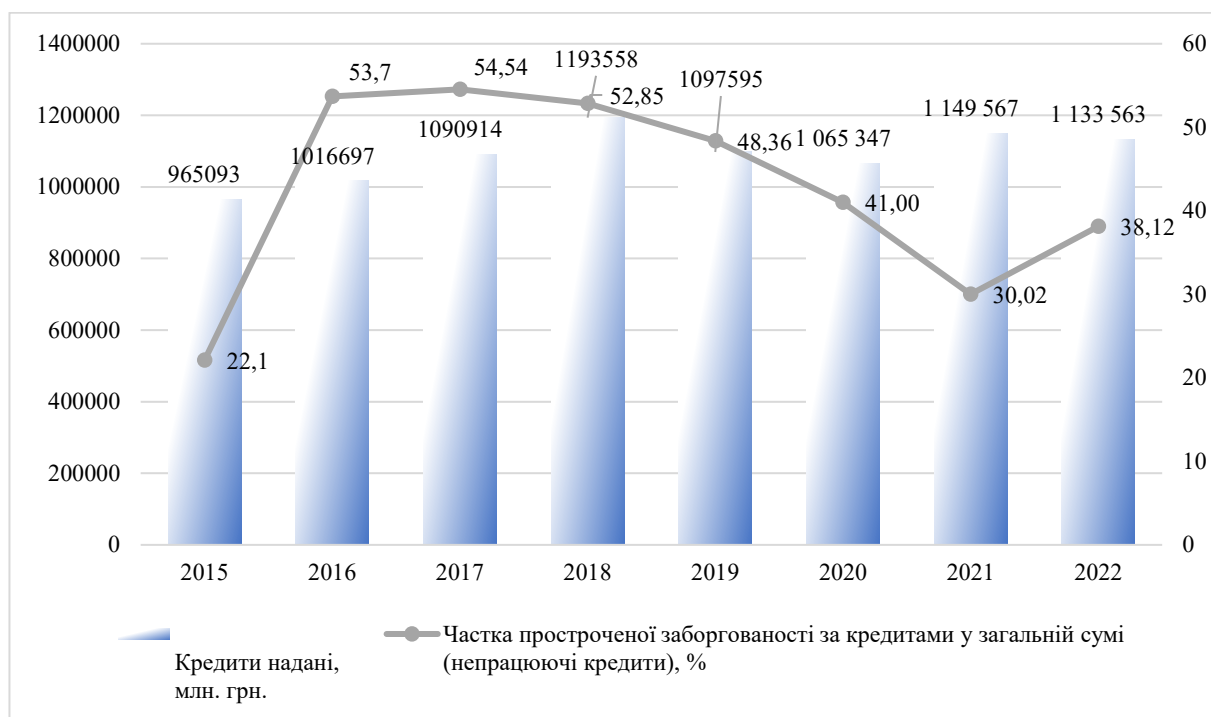
Представники різних шкіл економічної думки, використовуючи власну систему уявлень і методів дослідження, по-різному інтерпретують окремі тотожні економічні явища, вкладаючи в одні й ті самі поняття різні значення. Це певною мірою стосується економічної сутності категорії кредиту, яка давно привертає погляди науковців. На нашу думку, банківський кредит – це тимчасово вільні кошти, які банк надає клієнту в тимчасове користування на підставі платності, повернення, забезпечення та терміновості. Ці взаємовідносини характеризуються рухом вартості (позичкового капіталу) від банківської установи (кредитора) до позичальника (фізичних та юридичних осіб) і у зворотному напрямку.

3.2. Особливості банківського кредитування населення в Україні

На початку 2022 року Україна зіткнулася з новим випробуванням - повномасштабною війною з росією, яка призвела до значних різких змін на банківському ринку та в економіці в цілому, зокрема різкого падіння валового продукту та збитків в банківському секторі. Обидві обставини мають значний вплив на банківське кредитування, яке є важливим елементом ролі банків в економічному зростанні. Насичення економіки кредитними ресурсами майже завжди служить передумовою економічного розвитку країни і дуже важливі на етапах відновлення.

Як демонструють дані рисунку 1, частка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів зростала до 2016 рр. (на початку 2017 року – найбільший показник 53,7%) та мала тенденцію до зменшення впродовж шести років з 53,7% до 30,02% на початку 2022 року.

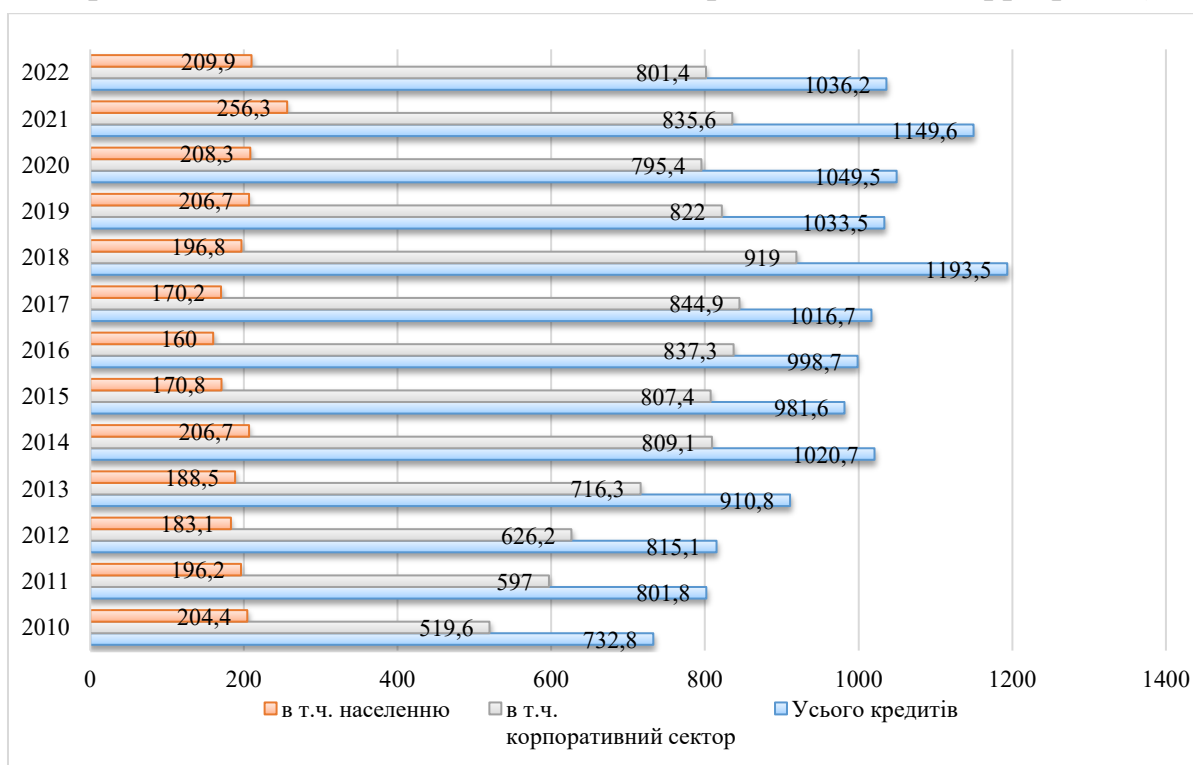
Рисунок 1 - Частка непрацюючих кредитів за всіма видами у загальній сумі (непрацюючі кредити) в Україні за 2014-2022 рр., %, розроблено за [4]

За 2022 рік відбулося зростання обсягу непрацюючих кредитів на 8,12% до 38,12%. В цілому, на фоні зростання на 14,86% загального обсягу наданих кредитів банками в Україні, частка непрацюючих кредитів збільшилася за 2015-2022 рр. на 16,02%.

Наслідки війни - знищення активів і застави, падіння доходів і погіршення платоспроможності позичальників знижують їх здатність обслуговувати кредити, знижують якість кредитних портфелів банків і призводять до зростання відрахувань у резерви банківських інституцій. Банки вже визнали значні кредитні втрати – з початку повномасштабної війни сума відрахувань до резервів під кредити перевищила 100 млрд грн і становила понад 12% від кредитного портфеля, який банки мали на кінець лютого 2022 року. Потенційні втрати кредитного портфеля через війну, економічну кризу та енергетичний терор країни-агресора можуть досягати 30%.

Щодо структури кредитного портфеля банків, то на відміну від кредитів корпоративному сектору, кредити фізичним особам України (включно з ФОП) мали переважно тенденцію до зменшення на протязі 2008-2017 рр. (рис. 2).

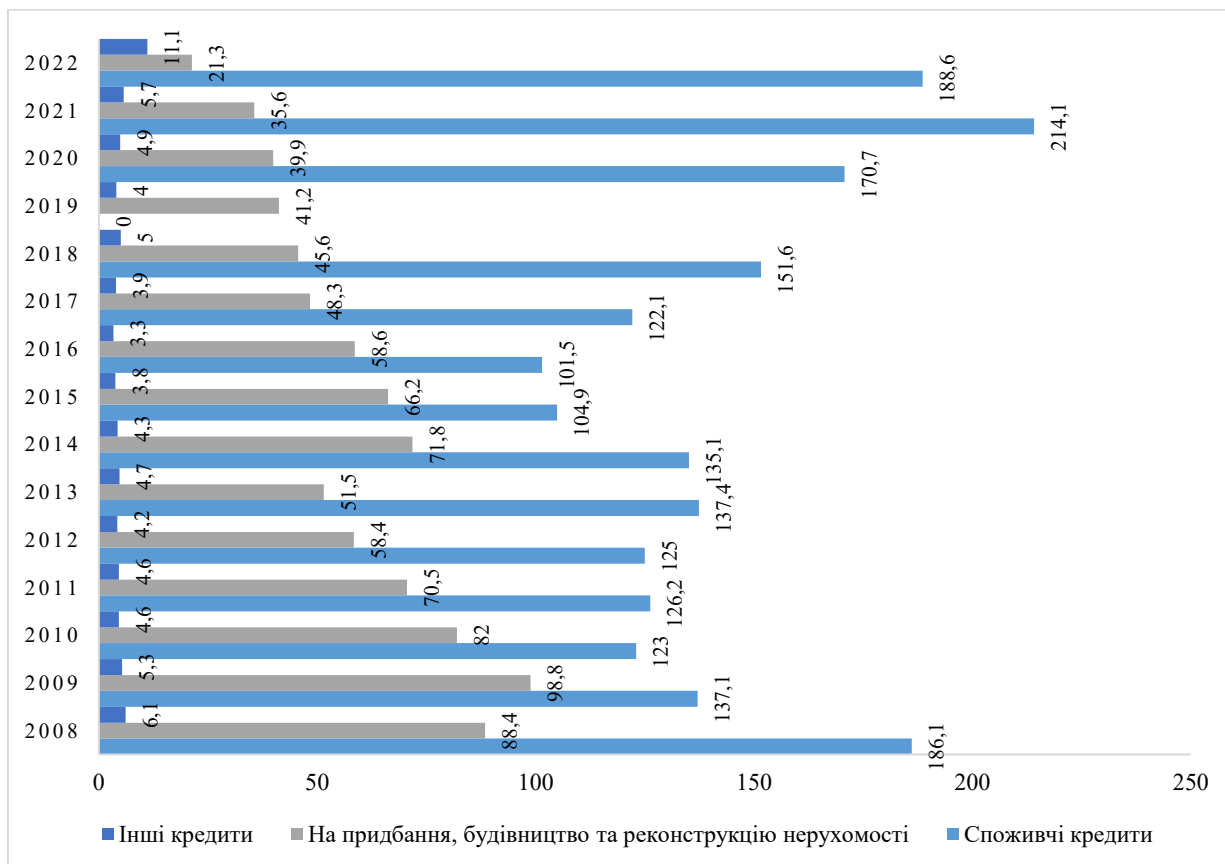
Рисунок 2 - Структура банківських кредитів за 2010-2022рр., млрд грн, складено на основі [4]

Варто відмітити зростання питомої ваги кредитів населенню в структурі наданих кредитів за останні шість років: з 16% у 2016 році до 20,2% на початку 2023 року. Впродовж 2022 року обсяг наданих населенню кредитів зменшився, проте його рівень все ще більший за обсяги кредитування банками фізосіб у, наприклад, 2010 році.

Населення отримує кредити від банків на різні потреби. За даними НБУ

найбільші суми кредитів домогосподарства отримали на споживчі потреби [5]. Споживчі кредити на протязі останніх 10 років, склали 56,8% — 85%. (рис. 3). Їх переважання можна пояснити процедурою оформлення, яка є доступною, простою та зрозумілою для клієнтів.

Рисунок 3 - Структура банківських кредитів населенню за цільовим призначенням впродовж 2008-2022 рр., млрд. грн., складено на основі [4]

Так, у рік повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році із загальної суми кредитів, наданих банками населенню у розмірі 221,6 млрд грн, 85,1 % припадало на споживчі кредити – найбільший рівень за весь період дослідження. Водночас, частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості населення логічно зменшилася до 9,6%, зросла частка інших кредитів до 5,3 % у 2022 році.

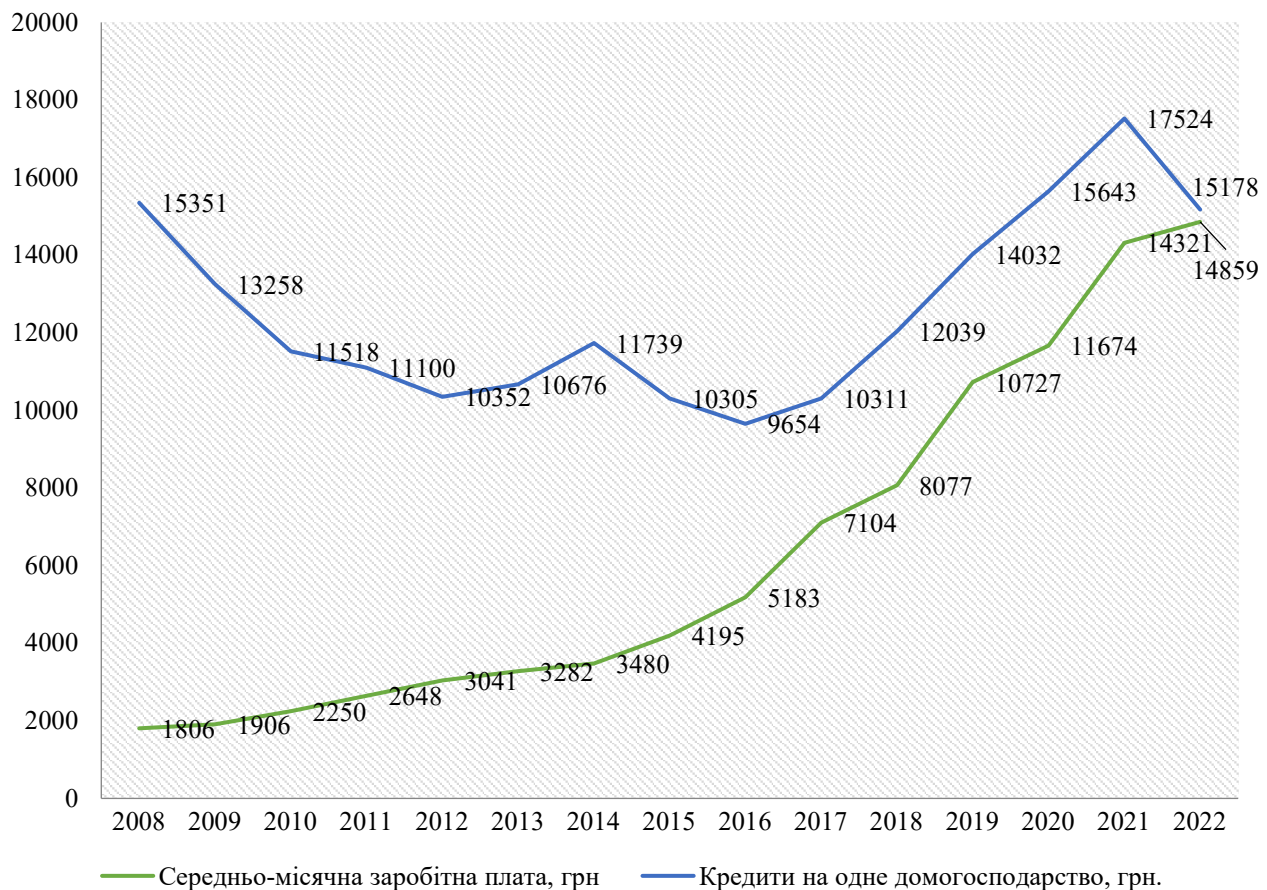
До лідерів кредитування ФОП населення у 2023 році відносяться державні банки «Ощадбанк» та «Приватбанк», які мають портфелі кредитів фізосіб на суму 69,8 млрд грн та 17,8 млрд грн відповідно; за обсягом кредитного портфеля фізособам і ФОП окремо по гривні, то перелік лідируючих банків практично збігається із попереднім [4].

Сьогодні для позичальників головним критерієм вибору кредитора стає вже

не ставка кредитування, а розмір щомісячного платежу, тому високі ставки не лякають населення при споживчому кредитуванні у випадку, якщо банки підтримують щомісячний платіж за позицією на доступному для широкого кола клієнтів рівні. До кінця поточного року експертами прогнозується відмова банківських інституцій від документального підтвердження доходів для позичальників. Щодо ставок, то проценти за кредитами для населення зараз становлять в середньому близько 36% річних. Умови надання різняться від банку до банку та в залежності від строку позики. Деякі фінустанови Як видно з рисунку, до 2016 року сума кредитів на одне домогосподарство значно перевищувала розмір заробітної плати. Найбільший розрив цих показників припадає на 2008 рік, коли кредити перевищували заробітну плату у 8,5 разів.

На рисунку 4 наведено динаміку зміни середньо-місячної заробітної плати населення та обсягу кредитів на одне домогосподарство.

Рисунок 4 - Динаміка зміни середньо-місячної заробітної плати населення та кредитів на одне домогосподарство* за 2008-2022 рр., грн., за [7]

*кількість домогосподарств за даними 2021 року)

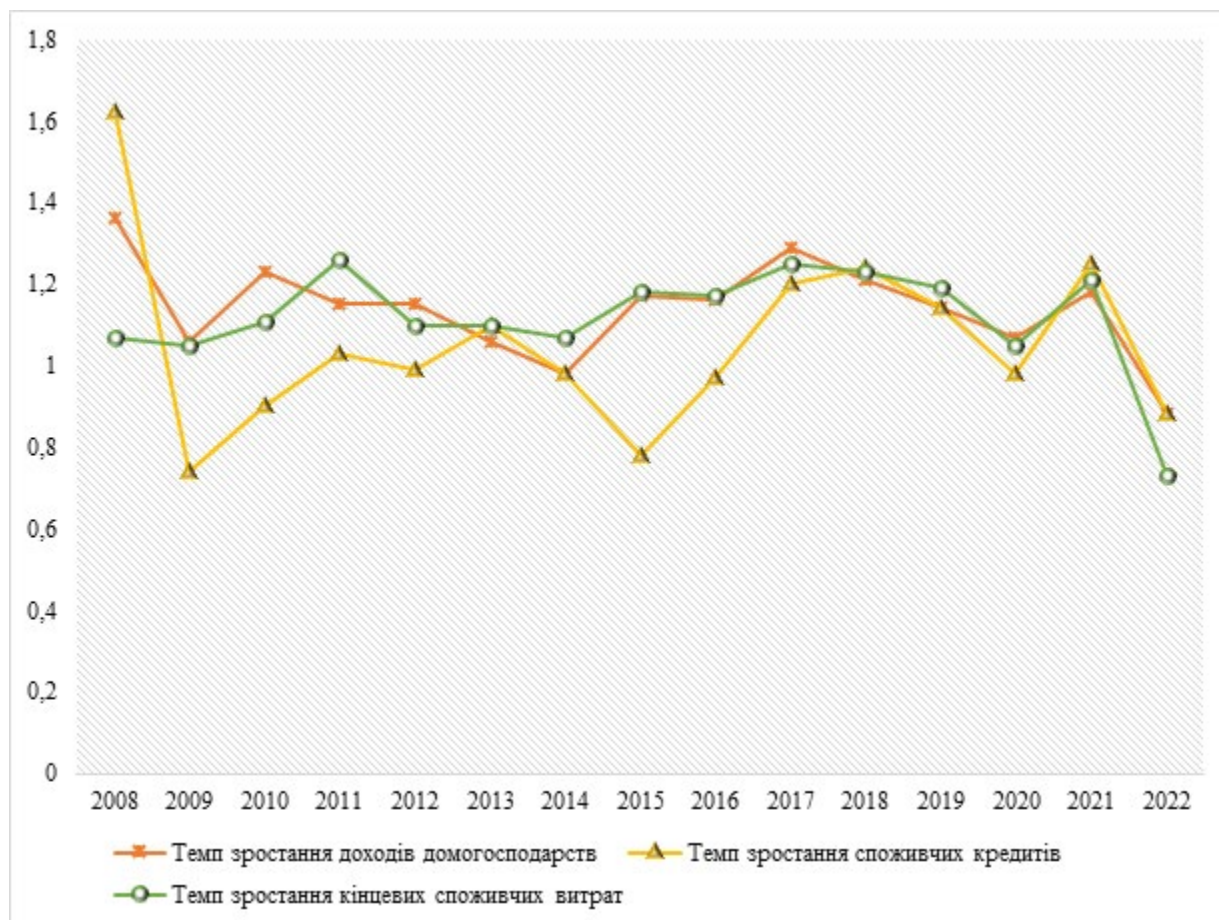

Поступово рівень кредитної залежності вітчизняних домогосподарств знижувався і на протязі 2016-2022 рр. цей показник коливався від 50% у 2016 р. до 3% у 2022 році. Отже, у 2022 році обсяг кредитів на одне домогосподарство майже дорівнював середній заробітній платі населення.

Така зміна фінансової поведінки фізичних осіб пояснюється такими факторами. Основна причина, на нашу думку, полягає у значному відтоку працездатного населення за межі України.

Інші фактори обумовленні зменшенням реальних доходів домогосподарств та погіршенням їх платоспроможності, невизначеністю фінансового стану у майбутньому, великою кількістю внутрішньо переміщених осіб без впевненості на найближчі місяці тощо.

Зростання попиту на споживче кредитування посилює кредитний вплив банків, які завжди прагнуть максимізувати свій прибуток [6]. Динаміку зміни темпів споживчих кредитів, доходів населення та кінцевих споживчих витрат домогосподарств за останні 16 років наведено графічно на рисунку 5.

Рисунок 5 – Динаміка темпів зростання доходів домогосподарств, споживчих кредитів та рівня споживання, розроблено за [4,7]

Аналізуючи динаміку темпів зміни представлених вище показників, можна зробити наступні висновки:

- 1) темпи зростання доходів населення та рівня споживання майже ідентичні;
- 2) тенденція зростання темпів споживчого кредитування населення відображає періодичні спади та підйоми, що викликано змінами економічних та політичних ситуацій: так, різке падіння споживчого кредитування у 2009 році зумовлене світовою економічною кризою, а падіння у 2014-2015 рр. – політичними чинниками в Україні (війна, зниження безпеки країни), у 2020 - всесвітньою пандемією і, нарешті, у 2022 році – повномасштабним вторгненням РФ. Темпи зміни доходів населення зменшувалися лише двічі – 2014 та 2022 роках; темп зміни витрат – тільки у 2022 році.

Висновки

Аналіз особливостей банківського кредитування населення за останні роки продемонстрував: на фоні довоєнного зростання кредитів населенню з об'єктивних причин збільшився обсяг непрацюючих кредитів та зменшилася частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості населення; рівень кредитної залежності вітчизняних домогосподарств знижувався на протязі 2016-2022 рр.; циклічна тенденція зміни темпів споживчого кредитування в Україні пов'язана зі змінами економіко-політичних ситуацій. Сьогодні важливо удосконалювати систему управління кредитуванням населення, потрібно не тільки розробляти нові кредитні продукти та послуги, але й покращувати якість цих продуктів, зосереджувати свою роботу на більш комплексному врахування потреб клієнтів в рамках клієнтоорієнтованої моделі кредитування.

Сталий розвиток та стійке функціонування національної валютної системи любої країни світу може сприяти покращенню мікроклімату в банківському секторі, збільшенню кількості та масштабів банківських операцій та посиленню кредитної активності банківських установ, що, у свою чергу, потребує дій щодо вдосконалення методів, процесуально-правового супроводження оцінки кредитоспроможності різних груп позичальників.